

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

Sayı/Issue 11 (Haziran/June 2023), s. 48-58.
Geliş Tarihi-Received: 12.04.2023
Kabul Tarihi-Accepted: 18.05.2023
Araştırma Makalesi-Research Article
ISSN: 2687-5675
DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.1281157

Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın Romanlarında -miş bulun Yapılı Cümlelerin Bilgi Kipliğindeki Görünümü

The Epistemic Modality View of the Sentences with the Structure "-miş bulun-" in Cevat Şakir Kabaağaçlı's Novels

Meriç GÜVEN*
Laçin ÖZGÜL**

Öz

Birleşik fiiller, herhangi bir hareketi karşılamak veya betimlemek üzere iki veya daha fazla sözcüğün bir araya gelerek kendi anlamlarından farklı bir anlam yaratacak şekilde kalıplaşması ile oluşan sözcük topluluklarıdır. *Sıfat-fiil ekli fiil + yardımcı fiil* biçiminde oluşan karmaşık fiiller ise birleşik fiillerin alt başlığında yer alan ve fiilin zaman ve tarzla ilgili özelliklerini gösteren fiil kategorisidir. Karmaşık fiiller; öncelik fiilleri, alışkanlık fiilleri, niyet fiilleri ve süreklilik fiillerini kapsar. Birleşik fiildeki sıfat-fiil, *ol-* yardımcı fiilinin bildirdiği işten daha önce gerçekleştiği için karmaşık fiil, öncelik fiili olarak adlandırılır. Öncelik fiilleri, *-miş bulun-* şeklinde oluşur ve çeşitli anlamlar ifade eder. Alanyazında *-miş bulun-* yapısını içeren cümlelerin çoğunlukla pişmanlık, resmiyet, nezaket gibi anlamları içerdiğine dönük çalışmalar mevcuttur. Ancak *-miş bulun-* yapısını içeren cümlelerin bu anlamlar dışında başka hangi anlamları verdiğine ve bu cümlelerin kiplik görünümünün nasıl olduğuna dönük çalışmalar nicelik olarak fazla değildir. Bu çalışma ile bahsedilen fiillerdeki nicelik eksikliğini gidermek, *-miş bulun-* yapısının bilgi kipliği ve onun alt anlam alanlarını işaretleyip işaretlemediğini tespit etmek ve *-miş bulun-* yapısı dışında cümlede yer alan diğer kiplik işaretleyicilerinin kiplik anlamı belirlemedeki rolünü açıklamak amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda *Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın* (Halikarnas Balıkcısı) romanları çalışma nesnesi olarak seçilmiştir. Amaçlı örneklemin kullanıldığı çalışmada *-miş bulun-* yapısını içeren ve bilgi kipliğinde işaretlenen on bir cümle analiz edilmiştir. Bu analiz sonucunda; altı cümlelerin ihtimal kipliğinde, iki cümlelerin çıkarım kipliğinde ve üç cümlelerin varsayım kipliğinde işaretlendiği belirlenmiştir. *-miş bulun-* yapısının iki cümlede doğrudan kiplik anlamı belirleyen kiplik işaretleyicisi olduğu, diğer cümlelerde ise kiplik zarf, kiplik söz ve bağlam gibi diğer kiplik işaretleyicileri ile iş birliği içinde kiplik anlamları işaretlediği görülmüştür. Bu çalışmanın dilbilimsel kiplik incelemelerine katkıda bulunacağı varsayılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Birleşik fiil, karmaşık fiil, öncelik fiili, kiplik, *-miş bulun-* yapısı.

Abstract

Compound verbs are phrases combined by two or more words to create a different meaning from their own to meet or describe any action. Complex verbs are a subcategory of compound

* Doç. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Uşak/Türkiye, e-posta: meric.guven@usak.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2533-5272.

** Doktora Öğrencisi, Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı/Yeni Türk Dili Bilim Dalı, e-posta: ozgul.lacin@gmail.com, ORCID: 0000-0003-3753-6573.

verbs and show the tense and style properties of the verb. Complex verbs cover priority verbs, habit verbs, intention verbs, and continuum verbs. Since the participle in the compound verb takes place before the declaration of the auxiliary verb "ol-", the complex verb is called the priority verb. Priority verbs are formed with -miş bulun- affixation and bear various meanings. In the relevant literature, studies have shown that the sentences containing the structure of -miş bulun- mostly carry diverse meanings such as regret, formality, and courtesy. However, the studies on the further meanings of -miş bulun- and how the modality view of these sentences is demonstrated are not much in quantity. The primary purpose of this research is to contribute to the field with further research on the aforementioned verbs and to determine whether the -miş bulun- structure marks the epistemic modality and to find out its sub-meanings, also to explain the role of other modality markers in the sentence excepts for the -miş bulun- structure in determining the modality meaning. For this purpose, the novels of Cevat Şakir Kabaağaçlı (Halikarnas Balıkcısı) were chosen as the object of study; thus, purposive sampling was used in this study, and eleven sentences containing the -miş bulun- structure and marked in the epistemic modality were analyzed. The analysis revealed that six sentences were marked in the speculative modality, two sentences were used in the deductive modality and three sentences connoted the assumptive modality. It has been concluded that the -miş bulun- structure is the modality marker that directly determines the modal meaning in two sentences while other modality markers such as modal adverbs, modal words, and the context mark modal meanings in other sentences. In light of these findings, this study will add to further linguistic modality studies.

Keywords: Compound verb, complex verb, priority verb, modality, -miş bulun- structure.

Giriş

Konuşucunun tutumunu ve önermenin gerçekliğini anlatan, çoğunlukla yapısal ve anlamsal incelemelerin konusu olan *kiplik* (modality); olasılık, izin, gereklilik, gönüllülük, şüphe, merak vb. anlam alanlarını kapsar ve bir cümlede çeşitli kiplik işaretleyicileri (modality markers) aracılığıyla kodlanır. Fiiller ve fiillerin oluşturduğu yapılar; kiplik işaretleyicileri içinde yer alır ve kullanışlı olmaları, kiplik anlam alanlarını doğrudan kodlayabilmeleri yönüyle de diğer kiplik işaretleyicilerinden daha çok öne çıkarlar.

Türkçede karmaşık fiillerin alt başlığında öncelik fiilleri olarak değerlendirilen -*miş bulun-*, içinde bulunduğu cümlede kiplik anlamı belirleme gücüne sahiptir. Öncelik fiili olarak değerlendirilen -*miş bulun-*; pişmanlık, nezaket, kesinlik, ihtimal, gerçekleşmemiş varsayım gibi çeşitli anlam alanlarını karşılar. -*miş bulun-* yapısının çeşitli anlam alanlarını işaretleyebilme gücü, aslında onun farklı kiplik kategorilerini de işaretleyebildiğini gösterir.

- 1) *Larson'un aceleyle yüze çekilmesi emrini vermiş. Halbuki adamı yukarıya almak pek kolay olmamış. Çünkü dip birbirinin üzerine yığılmış direk, taban tahtası gibi keresteyle doluymuş. Dalgıç boyuna onlara takılakoyuyormuş. Nihayet adamı yüze çıkarabilmişler. Fakat dalgıç kendinden geçmiş bulunuyormuş. Akciğerleri suyla doluymuş.* (Dalgıçlar, s. 32).
- 2) *Suppiluliyuma, Mittani krallarına kızlarını verdiği için, Mittanili Hitit kraliçelerinden sonra, şimdi de Hititli firavunlar soyu başlamış bulunacaktı.* (Sonsuzluk Sessizlik Büyür, s. 77).
- 3) *Kuvvetli bir ses: "Kıpırdamayın, hepiniz sarılmış bulunuyorsunuz. Kıpırdayan vurulur!" diye bağırdı.* (Turgut Reis, s. 251).
- 4) *Aradan çok geçmeden, çalılar çatırdadı, ayrılan dallar arasından Hoşbulduk Selim Dede göründü. Eline bir koca taş alıp davrandı. Ama iş işten geçmiş bulunuyordu.* (Ötelerin Çocukları, s. 81).

Yukarıdaki örnekler -*miş bulun-* yapısını içermektedir. (1) numaralı örnekte -*miş bulunuyormuş* yapısı başka bir kaynaktan edinilen bilginin aktarımı için kullanılmış ve

cümleyi aktarımsal kiplik kategorisinde işaretlemiştir. (2) numaralı örnekte henüz gerçekleşmemiş ancak gelecekte gerçekleşeceği düşünülen bir bilgi *-miş bulunacaktı* yapısı ile verilmiş ve cümle varsayım kipliğinde işaretlenmiştir. (3) numaralı örnekte *-miş bulunuyorsunuz* yapısı ve bağlam aracılığıyla herkesin etrafının sarıldığı haberi verilmiş ve cümle bildirme kipliğinde işaretlenmiştir. (4) numaralı örnekte ise *-miş bulunuyordu* yapısı ve bağlam aracılığıyla erken davranılmadığı için kaçırılan bir fırsattan bahsedilmiş ve cümle pişmanlık kipliğinde işaretlenmiştir. (1), (2), (3) ve (4) numaralı örneklerden hareketle, *-miş bulun-* yapısını içeren cümlelerin kiplik görünümlerinin birbirinden farklı olduğu ve *-miş bulun-* yapısının hem tek başına hem diğer kiplik işaretleyicileri ile bir bütünlük kurarak cümlelerin kiplik görünümlerini etkilediği görülmektedir.

-miş bulun- yapısının farklı anlamları karşılayabilmesi alanyazındaki çalışmalarda da karşılık bulmuştur. Delice (2002), makalesinin bir bölümünde *-miş bulun-* yapısının bir cümlede kiplik anlamı belirleme gücüne vurgu yapmıştır. Bayraktar (2009), *-miş bulun-* öncelik fiilinin bir diğer öncelik fiili olan *-miş ol-*'a göre daha keskin bir ifade taşıyarak pişmanlık, kesinlik gibi anlam alanlarını karşıladığının belirtildiği bir çalışmadır. Çelikel (2021) ise, karmaşık fiil başlığının altında öncelik fiillerine değinen ve bir öncelik fiili olan *-miş bulun-*'un hangi söz kalıplarını oluşturup hangi anlam alanlarını karşıladığını tespit eden önemli bir çalışmadır.

Doğrudan *-miş bulun-* yapısına odaklanan ya da araştırmasının bir bölümünde *-miş bulun-* yapısına değinen çalışmalar göz önünde bulundurulduğunda; Türkçe alanyazında *-miş bulun-* yapısının kiplik anlamı belirleme gücüne dönük çalışmaların nicelik olarak az olduğu belirlenmiş, bu itibarla konu hakkında yeni etüt çalışmaları yapılması gerektiği düşüncesi doğmuştur. İlgili çalışmamız hem bahsedilen bu nicelik eksikliğini giderme hem de *-miş bulun-* yapısının bilgi kipliği ve onun alt anlam alanlarını kodlayıp kodlayamadığını belirleme ve *-miş bulun-* yapısı dışındaki diğer kiplik işaretleyicilerinin kiplik anlamı belirlemedeki işlevini açıklama amacıyla oluşturulmuştur. Çalışma *-miş bulun-* yapısıyla sınırlandırıldığı için bir diğer öncelik fiili olan *-miş ol-* ile alışkanlık ve niyet fiilleri kapsam dışında bırakılmıştır. Çalışma sırasında "Karmaşık fiillerin alt başlığında yer alan öncelik fiilleri nelerdir?", "*-miş bulun-* yapısı, hangi anlam alanlarını karşılayabilir?" ve "Bir kiplik işaretleyicisi olarak *-miş bulun-*, bir cümlemin kiplik görünümünü nasıl etkileyebilir?" sorularına yanıt aranmıştır.

Çalışmada, karmaşık fiiller ve öncelik fiilleriyle ilgili bilgiler verilmiş ve *-miş bulun-* yapılı cümlelerin bilgi kipliğindeki görünümü açıklanmıştır. Amaçlı örneklemin tercih edildiği çalışmada; Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın (Halikarnas Balıkcısı) *Uluç Reis* (1989), *Turgut Reis* (1994), *Bulamaç* (1996), *Deniz Gurbetçileri* (1997), *Aganta Burina Burinata!* (1997) ve *Ötelerin Çocukları* (1999) adlı romanlarından *-miş bulun-* yapısını içeren cümleler belirlenmiş ve bu cümlelerden on bir tanesinin bilgi kipliğinde işaretlendiği tespit edilmiştir. Belirlenen cümlelerin kiplik görünümleri, *-miş bulun-* yapısına ek olarak diğer kiplik işaretleyicilerinin de değerlendirmeye alınmasıyla incelenmiştir. Bu çalışma ile dilbilimsel kiplik incelemelerine katkıda bulunmak hedeflenmiştir.

1. Karmaşık Fiiller

Türkçe dilbilgisinde birleşik fiiller, araştırmacıların seçtiği ölçütlerin başkalık göstermesi sebebiyle çeşitli biçimlerde ele alınmıştır. Bu ölçüt başkalıkları; birleşik fiillerin adlandırılmasını, tanımlanmasını ve sınıflandırılmasını da etkilemiştir. Temelde bir hareketi karşılamak veya betimlemek için bir araya gelen sözcük topluluğu (Karahan, 2017, s. 73) olan birleşik fiillerin bir türü de karmaşık fiillerdir (complex verb). Karmaşık fiiller; "isim + yardımcı fiil, fiil + zarf-fiil eki + yardımcı fiil (tasvir fiili), isim + fiil (deyimleşmiş kalıplar) ve fiil (kip ekli fiil / sıfat-fiil ekli fiil / isim işlevli çekimli fiil) +

yardımcı fiil” şeklinde yapılan birleşik fiil sınıflandırmasında “*fiil* (sıfat-fiil ekli fiil) + *yardımcı fiil*” başlığında incelenir (Karaca, 2021, s. 259). Karmaşık fiiller; *sıfat-fiil* + *ol-/bulun-* şeklinde oluşurlar ve çeşitli anlamları ifade etme, anlam olarak kaynaşmış durumda olma, yapıyı oluşturan öğelerin arasına bağlaç ve edat dışında başka bir unsur girememe gibi hâl ve keyfiyet sebebiyle birleşik fiil olarak değerlendirilirler (Çelikel, 2021, s. 82). Karmaşık fiillerin asıl yardımcı fiille kurulan birleşik fiillerden ayrılan yönü, karmaşık fiillerde isim unsurunun sıfat-fiil eki alması ve sıfat-fiilin oluş ve kılışının zaman ve tarzının birleşik fiilin anlamını etkilemesidir (Özkan, 2013, s. 22). *Sıfat-fiil* + *yardımcı fiil* şeklinde kurulan karmaşık fiillerde anlam birleşik fiilin üzerindedir (Budu, 2020, s. 86).

Çalışmada ele alınan *-miş bulun-* yapısı alanyazında; *karmaşık fiiller* (Banguoğlu, 1995, s. 482), *karmaşık eylemler* (Gencan, 1979, s. 325), *üçüncü öbek birleşik fiiller* (Ediskun, 1999, s. 245), *bir yanı sıfat fiil bir yanı yardımcı fiil olan birleşik fiiller* (karmaşık fiiller) (Korkmaz, 2009, s. 801), *isimle birleşik fiil yapan yardımcı fiiller* (Ergin, 2019, s. 382), *isimlerle yapılan birleşik fiiller* (Karaağaç, 2017, s. 191), *partisiplerle kurulan birleşik fiiller* (Açıkgöz ve Yelten, 2008, s. 20), *ana yardımcı fiillerle kurulan birleşik fiiller* (Karahan, 2017, s. 73-74) gibi başlıklar altında değerlendirilmiştir. Korkmaz’a (2009, s. 801-808) göre, fiil kök ve gövdelerinden kurulan farklı zaman kalıpları içindeki sıfat-fiillerin *ol-* ve *bulun-* yardımcı fiilleriyle birleşmesiyle oluşan karmaşık fiiller; öncelik fiilleri, alışkanlık fiilleri ve niyet fiilleri şeklinde üç grupta incelenir. Banguoğlu (1995, s. 482) ise öncelik fiilleri, başlama fiilleri ve niyet fiilleri şeklinde bir sınıflandırma yapmıştır. Çelikel (2021, s. 110-111) ise *öncelik*, *alışkanlık*, *niyet fiillerinin* yanına esas fiile eklenen *-yor ol-*, *-mAktA ol-*, *-mAktA bulun-*, *-An ol-*, *-Diğİ ol-* yapılarıyla oluşan ve süreklilik fiilleri olarak adlandırdığı kategoriye de eklemiş ve geleneksel tasnifleri genişletme önerisinde bulunmuştur.

1.1. Öncelik Fiilleri

Öncelik fiilleri; alışkanlık fiilleri, başlama fiilleri, niyet fiilleri ve süreklilik fiilleriyle birlikte karmaşık fiillerin alt başlığında değerlendirilir. *-miş ol-* ve *-miş bulun-* yapısıyla oluşan karmaşık fiillere öncelik fiilleri denir. Öncelik fiillerindeki sıfat-fiiller *ol-/bulun-* fiilinin bildirdiği zamandan daha önce gerçekleşmiş bir eylemi işaret ederler (Çelikel, 2021, s. 112) ve bitmişlik görünüşü bakımından ana eylemi betimlerler (Kamacı Gencer, 2019b, s. 321).

Öncelik fiilleri Türkçe dilbilgisi çalışmalarında ele alınırken çoğunlukla zaman, görünüş ve kip gibi fiil kategorileriyle ilişkilendirilmiştir. Banguoğlu (1995, s. 483) öncelik fiillerinin geçmiş sıfat fiili (*-miş sıfat-fiili*) ile yapıldığını belirtir. Ona göre kılış ve oluş, yardımcı fiilin aldığı zamanın öncesinde bitmiş, tamamlanmıştır. Korkmaz (2009, s. 801) ise öncelik fiillerinin öncelik görevini üstlendiğini belirtir. Ona göre öncelik fiilleri, geçmiş zaman ad fiillerinin olumlu veya olumsuz şekilleriyle kurulur. Kurulan bu yapı, birleşik fiilin içinde bulunduğu zamandan daha önce gerçekleşmiş olan bir oluşu gösterir.

Öncelik fiillerinin özellikle zaman, görünüş ve kip kategorileriyle kurduğu ilişki, konu üzerine yoğunlaşan çalışmalarda ele alınsa da kiplik kategorisiyle ilişkisi çoğu çalışmada göz ardı edilmiştir. Oysa giriş bölümünde de değinildiği gibi *-miş bulun-* yapısı; ihtimal, pişmanlık, kesinlik, varsayım vb. anlam alanlarını karşılayabilmektedir. *-miş bulun-* yapısını içeren cümlelerde konuşucunun dünyayı algılayıp yorumlaması ile bilgi kipliğinin kaynağının doğruluk ve gerçeklik temelindeki bilgilere dayanması arasındaki ilişki, *-miş bulun-* yapısı üzerine bir bilgi kipliği incelemesi yapılabileceğini göstermektedir.

2. -mİş bulun- Yapılı Cümlelerin Bilgi Kipliğindeki Görünümü

Kiplik; erken dönem kiplik çalışmalarında zorunluluk ve olasılık ekseninde ve bir önermenin işaret ettiği şeyin gerçek, zorunlu veya mümkün olup olmadığıyla ilgilenen bir kavram şeklinde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmede kipliğin ilk olarak felsefe ve mantık biliminde doğmuş olması etkili olmuştur. Kiplik, geç dönem kiplik çalışmalarında ise konuşurun ne konuştuğuyla ilişkisine odaklanan bir kavram olarak ele alınmış (Kerimoğlu, 2018, s. iiv) ve bu sayede dilbilimsel incelemelerin konusu hâline gelmiştir¹.

Kiplik ve anlam arasında sıkı bir bağ vardır. Bir kelimededen, bir sözden, bir davranış ya da olgudan anlaşılan şey (TDK, 1998, s. 111) biçiminde tanımlanan *anlama*, belli bir sınır çizmek zordur. Anlamın sınırlandırılmaması, kiplik anlamların da aslında tam olarak sınırlandırılmayacağını ve sayılarının kaç tane olduğunun bilinemeyeceğini gösterir. Bu durum, araştırmacıların birbirinden farklı kiplik tanımları ve sınıflandırmaları yapmalarına sebep olmuştur. Kipliğin farklı tanımlarında “zorunluluk ve olasılığın ifadesi olma, dilde öznelliğin ifadesi olma ve göreceli gerçekçiliğin ifadesi olma” (Narrog, 2009, s. 8) gibi ortaklıklar bulunurken farklı sınıflandırmalarında ise bilgi kipliği ve yükümlülük kipliği kategorilerinin ana kiplik kategorileri olduğuna dair bir fikir birliği vardır. Dinar’a (2020, s. 64) göre, aslında bu farklılıklara ya da ortaklıklara odaklanmak yerine kipliği betimlemeye çalışıp onun öne çıkan özelliklerini belirtmek konuyu daha iyi netleştirebilir. Buradan hareketle çalışmada -mİş bulun- yapıları cümlelerin bilgi kipliğindeki görünümü, çalışmanın örneklemini oluşturan önermelerden yola çıkılarak belirlenmiştir.

2.1. Bilgi Kipliği

İhtimal, çıkarım, varsayım, şüphe, belirsizlik gibi anlam alanlarını içinde barındıran bilgi kipliği (epistemic modality), bir önermenin gerçeklik değerinin konuşur tarafından değerlendirildiği yani önermenin gerçekliğinin ihtimalinin belirtildiği bir kiplik kategorisidir (Rentzsch, 2013, s. 154). Bilgi kipliğinde belli bir varsayımsal durumun şimdi, gelecekte veya olası bir dünyada gerçekleşme ihtimali değerlendirilir (Nuyts, 2001, s. 21). Konuşurun önermesinin doğruluğunu yüklenmeye istekli olduğu (Kamacı Gencer, 2020, s. 43) bilgi kipliği, araştırmacılarca farklı şekillerde tanımlanmıştır. Yapılan tanımlar; irade unsuru içermeme, olası dünyalar, konuşur bilgisi, iddia ve inançlar gibi noktalara değinse de bu tanımlarda bilgi kipliğinin nasıl kavramlaştırılacağına dair net bir uzlaşma da yoktur (Demirel, 2021, s. 61-65). Nitekim Palmer (2001) da bilgi kipliğini tanımlarken konuşurun önermenin gerçeklik durumuna dönük tutumunu ölçüt olarak bir başka noktaya temas etmiştir. Palmer (2001, s. 24-25); dillerde yaygın olarak belirsizlik, gözlemlenebilir delillerden hareketle yapılan çıkarım ve genel bilinenlerden hareketle yapılan varsayım şeklinde üç çeşit önerme olduğundan bahseder. Bunlar sırasıyla ihtimal, çıkarım ve varsayımdır ve Palmer’ın (2001) tasnifinde bilgi kipliğinin alt anlam alanları olarak değerlendirilmiştir.

2.1.1. İhtimal Kipliği

İhtimal kipliği (speculative), mutlak bir şekilde gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belli olmayan olay ve durumların mümkünlüğü üzerine dile getirilen ifadelerdir. İhtimal ifadeleri, bir önermenin muhtemelen doğru olabileceğini gösterir (Bybee vd., 1994, s. 180). İlâveten konuşurun bilgisinin yetersiz veya eksik olduğu, söylediklerinin sorumluluğunu kısmen üstlendiği ve belirsizlik içeren ifadelerin bulunduğu önermeler ihtimal kipliğinde işaretlenebilir (Üzüm, 2019, s. 139). İhtimal kipliğinde işaretlenen önermeler; kesin dışılık

¹ Kamacı Gencer (2020); 1924-1969 yılları arasındaki kiplik çalışmalarını “erken dönem kiplik çalışmaları”, 1969’ dan sonraki kiplik çalışmalarını ise “geç dönem kiplik çalışmaları” şeklinde incelemiştir.

bildirmesi, olasılık dahilinde olması ve belirsizlik bildirmesi gibi yönlerle diğer kiplik kategorilerinden de ayrılır.

Çalışmada *-miş bulun-* ile oluşan çeşitli yapıları içeren altı cümlelerin ihtimal kipliğinde işaretlendiği tespit edilmiştir. Bu cümleler ve cümlelerin kiplik açıklamaları ise şu şekildedir:

- (1) *Karşılıklı olarak söylendikten sonra masaya oturuldu. Kaptan; "Burda elli şişe kadar Lokrima Kristi şarabımız var ki; son ekselanslarının onun hakkında fikirlerini almak şerefine nail olmayı çoktan beri özlemiş bulunuyorduk. Bu arzumuza bugün erişmiş bulunacağız."* dedi. (Uluç Reis, s. 148).

Yukarıdaki (1) numaralı örnek *-miş bulunacağız* yapısını içermektedir. İlgili örnekte *-miş bulunacağız* yapısına ilaveten bir de *bugün* kiplik zarfı kullanılmıştır. *-miş bulunacağız* yapısı ve *bugün* kiplik zarfının birleşimiyle ilgili cümlelerin gelecekte tamamlanacak bir ihtimali ifade ettiği ve ihtimal kipliğinde işaretlendiği belirlenmiştir.

- (2) *Zehra'nın keşfine göre o kayığın öteki yedi tayfası ya ambarın dibinde uyuyorlar veya Velezmalaga halkından idiyseleler, kendi evlerine gitmiş bulunuyorlardı.* (Uluç Reis, s. 239).

Yukarıdaki (2) numaralı örnek *-miş bulunuyorlardı* yapısını içermektedir. İlgili örnekte *-miş bulunuyorlardı* yapısına ek olarak *-sA* biçimbirimi de kullanılmıştır. Bu örnekte *-sA* biçimbirimi cümleyi ihtimal kipliğinde işaretlerken *-miş bulunuyorlardı* yapısı ise bitmişlik görünüşü işleviyle öne çıkmıştır.

- (3) *Berkende kasırganın boşanışı dolayısıyla çok yol almış, düşmana çok yaklaşmıştı. Ne var ki, ufuklar halen örtülüydü. Buğuların arasında düşman gemisinin direk ucu şimdi görünüyor, şimdi görünmüyordu. Düşman da herhalde İspanya kıyısına adamakıllı yaklaşmış bulunuyordu.* (Uluç Reis, s. 130).
- (4) *Selim korkuyla ürperdi. Yanına mutlaka bir pars yanaşmış bulunuyordu. Zaten yamacında yürüdüğü koca Dırman dağının ıssızlığı bu hayvanlarla doluydu.* (Ötelerin Çocukları, s. 69).
- (5) *Kara Mahmut'un yalnızlıkta öğrenip, sonra insanlara koşup anlatması, hayatının met ve cezrini teşkil ediyordu. Yürek çarpışlarındaki sistol diastol hareketleri gibi insanlardan yalnızlığa, yalnızlıktan insanlığa gidiyordu. Bunların hepsi de doğuştan sempatik adam olduğu için böyle oluyordu. Yani insanlara karşı bir iç yakınlığı duyuyor ve buna karşı da insanların içleri ona ısınmıyordu. İnsanoğlunun tarihinde tekâmül ve terakki ne varsa, hepsi ancak bu yaradılıştaki olan insanlar tarafından başarmış bulunuyordu.* (Bulamaç, s. 162).
- (6) *Martı beş-altı ay içinde başkasının bir-iki sene çalışmakla varacağı yeri aşmış geçti. İşte böylece ki Martı ilk mektebi bitirince Fransızca'yı da âdeta öğrenmiş bulunuyordu.* (Bulamaç, s. 239).

Yukarıdaki (3), (4), (5) ve (6) numaralı örnekler *-miş bulunuyordu* yapısını içermektedir. Bu yapının dışında; (3) numaralı örnekte *herhâlde*, (4) numaralı örnekte *mutlaka*, (5) numaralı örnekte *ancak* ve (6) numaralı örnekte ise *âdeta* kiplik zarfları bulunmaktadır. *Herhâlde* kiplik zarfı (3) numaralı örneğe büyük bir ihtimalle anlamını verirken *mutlaka* kiplik zarfı ise (4) numaralı örneği kesinlik anlamıyla etkilemiştir. (5) numaralı örnekte yer alan *ancak* kiplik zarfı yalnızca anlamıyla kullanılıp bir sınır koyarken (6) numaralı örnekteki *âdeta* kiplik zarfı ise hemen hemen manasında ve kesinlik dışı bir yönde cümleyi etkilemiştir. Bahsedilen kiplik zarflar (3), (4), (5) ve (6) numaralı cümleleri kesinlik ve kesinlik dışılık arasında bir yere konumlandırıldığı için ilgili

cümlelerin ihtimal kipliğinde işaretlendiği saptanmıştır. Bu cümlelerdeki *-mlş bulunuyordu* yapısı ise bitmişlik görünüşü işleviyle kullanılmıştır.

2.1.2. Çıkarım Kipliği

İhtimal kipliği ile yakınlığı bulunan hatta iç içe olduğu dile getirilen çıkarım kipliği (deductive), mutlak doğruluk değerine sahiptir. Bu yönüyle çıkarım kipliği, ihtimal kipliğinden ayrılır. Çıkarım kipliğinde konuşucunun çıkarım bağlantısı kurmak amacıyla iki önermeyi birbiriyle ilintili hâle getirdiği görülür (Kamacı Gencer, 2019a, s. 44). Çıkarım kipliğinin hangi ana kiplik kategorisinin alt başlığında yer alacağı ve kendi içinde nasıl bölümleneceği konuları ise tartışmalıdır. Öyle ki çıkarım kipliği, kiplik incelemelerinde hem bilgi kipliğinin hem kanıt kipliğinin alt kategorisi olarak değerlendirilir. Üzüm'e (2019, s. 35) göre bilgi kipliğinin alt kategorisi olan çıkarım kipliğinde konuşur, önermesinin olgusal durumu üzerine elinde bulundurduğu kanıtlarla ilgili yargılarını dile getirir. Kanıt kipliğinin alt kategorisi olan çıkarım kipliğinde ise konuşur, önermesinin olgusal durumu için elinde bulundurduğu kanıtları açıklamayı hedefler. Çıkarım kipliğinin kendi içinde bölümlenmesi konusunda ise Willet'in (1988, s. 57) akıl yürütmeye dayalı çıkarım ve sonuca dayalı çıkarım ayrımı araştırmacılar tarafından sıklıkla tercih edilmiştir.

Çalışmada *-mlş bulun-* ile oluşan çeşitli yapıları içeren iki cümlelerin çıkarım kipliğinde işaretlendiği tespit edilmiştir. Bu cümleler ve cümlelerin kiplik açıklamaları ise şu şekildedir:

- (7) *Filip, kaçta mal olursa olsun Trablus'un zaptını Sicilya valisine emretti. Demek ki Bodrumlu çoban oğlu Turgutca, hiç de korkutmak arzusunda olmadığı hâlde Rüstem Paşa zamanında Osmanlı İmparatorluğunu korkutmuş ve İspanya İmparatorluğunu titretmiş bulunuyordu.* (Turgut Reis, s. 337).

Yukarıdaki (7) numaralı örnek *-mlş bulunuyordu* yapısını içermektedir. Bu örnekte *-mlş bulunuyordu* yapısına ek olarak özgün bir çıkarım kipliği işaretleyicisi olan *demek ki* kiplik sözü yer almaktadır. Willet'in (1988) sonuca dayalı çıkarım ifadesiyle örtüşen (7) numaralı örnekte, Filip'in Trablus'un zaptını Sicilya valisine emretmesinden hareketle Turgutca'nın Osmanlı İmparatorluğunu korkuttuğu ve İspanya İmparatorluğunu titretmiş bulunduğu çıkarımına *demek ki* kiplik sözü ve bağlam aracılığıyla ulaşılmıştır. *mlş bulunuyordu* yapısı ise bitmişlik görünüşünü işaretlemiştir.

- (8) *Şarlken; "Şaka değil, silahlanmak lazım. Doğumuzda Süleyman ve Türkleri, güneyimizde Barbaros ve korsanları ve kuzeyimizde kaynımız Fransa'nın tehdidi aralarına sıkışmış bulunuyoruz. Ne kadar silahlansak azdır." dedi.* (Uluç Reis, s. 304).

Yukarıdaki (8) numaralı örnek *-mlş bulunuyoruz* yapısını içermektedir. Willet'in (1988) sonuca dayalı çıkarım ifadesiyle örtüşen bu örnekte Şarlken'in doğudan, kuzeyden ve güneyden tehdit alıp köşeye sıkıştığı bilgisinden hareketle durumun şaka olmadığı ve silahlanmak gerektiği çıkarımına bağlam aracılığıyla ulaşılmıştır. *-mlş bulunuyoruz* yapısı ise bitmişlik görünüşünü işaretlemiştir.

2.1.3. Varsayım Kipliği

Tasarlama işi ile yakın ilişkili olan varsayım, aslında konuşurun tecrübelerinden hareketle ürettiği düşüncelerdir (Kazanlar Ürkmez, 2019, s. 80). Varsayım kipliği ise gerçek olmayan ve henüz gerçekleşmemiş olan durum, olay veya olasılıkların konuşur tarafından gerçekleşmiş gibi kabul edildiği bir kiplik türüdür (Aka, 2020, s. 90). Givon'a (1994, s. 268) göre, varsayım kipliğinde konuşmacı ya da konuşma durumundaki herkes

önermesini açıkça belirtir. Dinleyici de bu belirtilen önermenin tartışmasız bir şekilde doğru olduğunu varsayar. Dinleyicinin önermeyi doğru olarak varsaymasında önceden varılan mutabakatlar ve genel kültürel anlaşmaların rolü vardır. Varsayım kipliğinde işaretlenen ifadeler, genel bilgiye dayanır ve olgusal dışı dünyada muhtemel bir durum bildirir (Üzüm, 2019, s. 116) ve mantıksal akıl yürütmeleri içerir. Varsayım kipliğinin mantıksal akıl yürütmeleri de içermesi, onun çıkarım kipliği ile ortak noktasıdır. Palmer (2001, s. 25) ise çıkarım ve varsayım kipliği arasındaki farka değinir ve konuşurun yargısının varsayım ifadelerinde deneyim ve genel bilgilere, çıkarım ifadelerinde ise gözleme dayandığını belirtir.

Çalışmada *-miş bulun-* ile oluşan çeşitli yapıları içeren üç cümlelerin varsayım kipliğinde işaretlendiği tespit edilmiştir. Bu cümleler ve cümlelerin kiplik açıklamaları ise şu şekildedir:

- (9) *Uluç Ali limana gidip gemilerin nasıl tamir edildiğini sık sık seyrediyordu. Marangoz Mümin Usta'nın söylediğine göre Kara Yusuf'un berkenesi artık on güne kadar tamamen tamir edilmiş bulunacaktı.* (Uluç Reis, s. 177).

Yukarıdaki (9) numaralı örnek *-miş bulunacaktı* yapısını içermektedir. Örnekte, bu yapıya ek olarak bir zaman dilimi bidiren *on güne kadar* zarfı da yer almaktadır. Bu zarf, cümlede belirtilen tamir etme eyleminin henüz gerçekleşmediğini gösterirken *-miş bulunacaktı* yapısı da varsayım anlamını verip cümleyi varsayım kipliğinde işaretlemektedir.

- (10) *Bu işler görülürken Kuşadalı Hurşit Kilizmanlı Cafer'e; "Üfle bakalım şu şeytan minaresini! Üfle bakalım! Dağdaki keçi, sivridir kıç!" diye takılıyordu. Öteki, "İlahi Cafer, Karagöz değnekleri eline çok yakışır doğrusu" diye mukabele ediyordu. Çünkü ikisi de kılıç kullanmakta pek usta idiler. Yirmi portakaldan ibaret bir portakal dizisine bir kılıç çaldılar mıydı portakallar hiç dokunulmamışlar gibi yerlerinde kalırlardı. Halbuki portakalların yirmisi de ortalarından kesilmiş bulunurdu.* (Uluç Reis, s. 88).

Yukarıdaki (10) numaralı örnek *-miş bulunurdu* yapısını içermektedir. Örnekteki bağlama göre Hurşit ve Cafer kılıç kullanmada usta olan iki kişidir. Onların bu ustalığından hareketle de portakala kılıç çalma ve portakalların kesilmiş bulunma hadisesi aktarılmıştır. Bahsi geçen bu hadise, aslında gerçekleşmemiş ancak geçmiş gibi kabul edilmiş ve benimsenmiş bir görünümüdür. Bu sebeple *-miş bulunurdu* yapısı bulunan ilgili cümlelerin bağlamın da etkisiyle varsayım kipliğinde işaretlendiği söylenebilir. *-miş bulunurdu* yapısı ise bitmişlik görünüşünü işaretlemiştir.

- (11) *İşte Hatçe kız, fitasını takmış, elinde testi, Uluç Ali'nin ardı sıra çeşmeye doğru koşuyordu. Onun kara gözleri, Uluç Ali'nin üstünde mutlulukla parlıyordu. Ali, dönüp baktı. Onun da gözleri sevinçle aydınlandı. Sanki birbirini asırlardan beri tanıyorlar, asırlardan beri birbirinin hasretini çekmiş bulunuyorlardı.* (Uluç Reis, s. 288-289).

Yukarıdaki (11) numaralı örnek *-miş bulunuyorlardı* yapısını içermektedir. İlgili örnekte bu yapı dışında *sanki* kiplik zarfı da bulunmaktadır. *Sanki* kiplik zarfı bu cümlede, ifade edilen şeyin gerçekte var olmadığı ancak var gibi zannedildiği anlamıyla kullanılmıştır. Bu sebeple *-miş bulunuyorlardı* yapısı bulunan ilgili cümlelerin *sanki* kiplik zarfının da etkisiyle varsayım kipliğinde işaretlendiği söylenebilir. *-miş bulunuyorlardı* yapısı ise bitmişlik görünüşünü işaretlemiştir.

Sonuç

Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın romanlarında *-mlş bulun-* yapıları cümlelerin bilgi kipliğindeki görünümünü belirlemeyi, *-mlş bulun-* yapısının ve diğer kiplik işaretleyicilerinin bilgi kipliği ve onun alt anlamlarını işaretlemedeki işlevini açıklamayı amaçlayan çalışmamızda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın romanlarında *-mlş bulun-* yapısını içeren cümleler içinden bilgi kipliğinde işaretlenen on bir cümle belirlenmiş; bu cümleler bilgi kipliğinin alt anlam alanları olan ihtimal, çıkarım ve varsayım kipliğine dönük olarak incelenmiştir. Bu on bir cümlelerin altısının ihtimal, ikisinin çıkarım ve üçünün ise varsayım kipliğinde işaretlendiği saptanmıştır.

İhtimal kipliğinde işaretlenen cümleler değerlendirildiğinde; *-mlş bulunacağız* yapısının ihtimal kipliğini doğrudan işaretlediği ve kiplik işaretleyicisi işleviyle kullanıldığı tespit edilmiştir. *-mlş bulunuyorlardı* ve *-mlş bulunuyordu* yapılarını içeren cümlelerin ihtimal kipliğinde işaretlenmesinde diğer kiplik işaretleyicileri etkili olmuştur. Öyle ki *-mlş bulunuyorlardı* yapısının bulunduğu cümle *-sA* biçim birimiyle ve *-mlş bulunuyordu* yapısının bulunduğu cümleler ise *herhâlde*, *mutlaka*, *ancak* ve *âdetâ* kiplik zarfları aracılığıyla ihtimal kipliğinde işaretlenmiştir. Bahsi geçen cümlelerde *-mlş bulunuyorlardı* ve *-mlş bulunuyordu* yapıları ise bitmişlik görünüşünü işaretlemiştir.

Çıkarım kipliğinde işaretlenen cümleler değerlendirildiğinde; *-mlş bulun-* ile oluşan yapıların doğrudan çıkarım kipliğini işaretleyemediği görülmüştür. *-mlş bulunuyordu* ve *-mlş bulunuyoruz* yapılarını içeren cümlelerin çıkarım kipliğinde işaretlenmesinde diğer kiplik işaretleyicileri etkili olmuştur. Öyle ki, *-mlş bulunuyordu* yapısının bulunduğu cümle *demek ki* kiplik sözü ve *bağlamla*, *-mlş bulunuyoruz* yapısının bulunduğu cümle ise *bağlam* aracılığıyla çıkarım kipliğinde işaretlenmiştir. Bahsi geçen cümlelerde *-mlş bulunuyordu* ve *-mlş bulunuyoruz* yapıları ise bitmişlik görünüşünü işaretlemiştir.

Varsayım kipliğinde işaretlenen cümleler değerlendirildiğinde; *-mlş bulunacaktı* yapısının varsayım kipliğini doğrudan işaretlediği ve kiplik işaretleyicisi işleviyle kullanıldığı tespit edilmiştir. İlâveten aynı cümlede yer alan *on güne kadar* zarfı da varsayım anlamını pekiştirmiştir. *-mlş bulunurdu* ve *-mlş bulunuyorlardı* yapılarını içeren cümlelerin varsayım kipliğinde işaretlenmesinde diğer kiplik işaretleyicileri etkili olmuştur. Öyle ki, *-mlş bulunurdu* yapısının bulunduğu cümle *bağlamla*, *-mlş bulunuyorlardı* yapısının bulunduğu cümle ise *sanki* zarfı aracılığıyla varsayım kipliğinde işaretlenmiştir. Bahsi geçen cümlelerde *-mlş bulunurdu* ve *-mlş bulunuyorlardı* yapıları ise bitmişlik görünüşünü işaretlemiştir.

Bahsedilen sonuçlardan yola çıkarak şöyle bir genel değerlendirme yapılabilir: Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın romanlarındaki *-mlş bulun-* yapıları cümleler bilgi kipliği ve onun alt anlam alanları olan ihtimal, çıkarım ve varsayım kipliğinde işaretlenmiştir. *-mlş bulun-* ile oluşan yapılardan *-mlş bulunacağız* ve *-mlş bulunacaktı*, kiplik işaretleyicisi; *-mlş bulunuyorlardı*, *-mlş bulunuyordu*, *mlş bulunuyoruz* ve *-mlş bulunurdu* ise bitmişlik görünüşü işaretleyicisi işleviyle öne çıkmıştır. Bu da daha çok görünüş işleviyle kullanılan *-mlş bulun-* yapısının aslında kiplik işlevinin de olduğunu göstermiştir. Ayrıca *-mlş bulun-* yapısının kiplik veya görünüş işleviyle kullanıldığı bu cümlelerde kiplik anlam belirlenirken diğer kiplik işaretleyicilerine de ihtiyaç duyulduğu görülmüştür. Bu durum da bir cümlelerin kiplik anlamının tespiti sırasında tüm kiplik işaretleyicilerinin eksiksiz bir şekilde değerlendirmeye alınması gerektiğini göstermiştir.

Kaynakça

- Aka, F. (2020). *Halide Edip Adıvar'ın Handan Romanında Kiplikler Üzerine Bir Metin Analizi*. Doktora Tezi. Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.
- Banguoğlu, T. (1995). *Türkçenin Grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Bayraktar, F. S. (2009). “-mİş Bulunmak” Yapısı Üzerine. *Turkish Studies*, 4(8), 698-709.
- Budu, M. (2020). Kısasü'l Enbiyâ Tercümesinde Birleşik Fiiller. *SUTAD*, 50, 79-96.
- Bybee, J. - vd. (1994). *The Evolution of Grammar*. Chicago and London: The University of Chicago Press.
- Çelikel, S. (2021). *Türkiye Türkçesinde Öncelik Fiilleri ve İşlevleri*. Ankara: Duvar Yayınları.
- Delice, H., İ. (2002). Yüklem Olarak Türkçede Fiil. *Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(2), 185-212.
- Demirel, M., V. (2021). *Dilde Zaman, Görünüş ve Kip/Kiplik*. Ankara: Pegem Akademi.
- Dinar, T. (2020). “Kiplik”. *Türkçede Dilbilgisel Ulamlar*. (Ed. Erdoğan Boz). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Ediskun, H. (1999). *Türk Dilbilgisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ergin, M. (2019). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Gencan, T., N. (1979). *Dilbilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Givón, T. (1994). Irrealis and The Subjunctive. *Studies in Language*, 18(2), 265-337.
- Kabaağaçlı, C., Ş. (1986). *Sonsuzluk Sessiz Büyür*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kabaağaçlı, C., Ş. (1995). *Dalgıçlar*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kamacı Gencer, D. (2019a). Dede Korkut Kitabı'nda Bilgi Kipliği. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 8(1), 38-52.
- Kamacı Gencer, D. (2019b). “Yardımcı Eylemler”. *Türkiye Türkçesi III Sözcük Türleri*. (Ed. Erdoğan Boz). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Kamacı Gencer, D. (2020). *Anlamsal Bir Fenomen Olarak Kiplik Dede Korkut Örneği*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Karaağaç, G. (2017). *Türkçenin Söz Dizimi*. İstanbul: Kesit.
- Karaca, H. (2021). Birleşik Fiillerin Tasnifi ve Yapısında Birleşik Fiil Olan Birleşik Fiiller. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, 22, 258-266.
- Karahan, L. (2017). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kazanlar Ürkmez, E. (2019). *Kazak Türkçesinde Kiplik: Morfo-Sentaktik Semantik Bir Analiz*. Doktora Tezi. Manisa: Manisa Celal Bayar Üniversitesi.
- Kerimoğlu, C. (2018). *Kiplik ve Kip*. Ankara: Pegem Akademi.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- Narrog, H. (2009). *Modality in Japanese*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Nuyts, J. (2001). *Epistemic Modality, Language and Conceptualization: A Cognitive-Pragmatic Perspective*. Amsterdam: Benjamins.
- Özkan, A. (2013). “Mehekkü'l-İlim Ve'l-Ulemâ İsimli Eserde Birleşik Fiiller.” *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 34, 11-45.

- Palmer, F. R. (2001). *Mood and Modality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rentzsch, J. (2013). Türk Dillerinde Kipsellik ve Kipselliğin Anlambilimsel Haritası. *Bilig*, 67, 129-168.
- Türk Dil Kurumu [TDK] (1998). *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi.
- Üzüm, M. (2019). *Eski Anadolu Türkçesinde Epistemik Kiplik Kıyas-ı Enbiya Örneği*. Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Yelten, M., Açıkgöz, H. (2008). *Kelime Grupları*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Willett, T. (1988). A Cross Linguistic Survey Of the Grammaticalization of Evidentiality. *Studies in Language*, 12, 51-97.

Taranan Eserler

- Kabaağaçlı, C., Ş. (1989). *Uluç Reis*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kabaağaçlı, C., Ş. (1994). *Turgut Reis*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kabaağaçlı, C., Ş. (1996). *Bulamaç*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kabaağaçlı, C., Ş. (1997a). *Deniz Gurbetçileri*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kabaağaçlı, C., Ş. (1997b). *Aganta Burina Burinata*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Kabaağaçlı, C., Ş. (1999). *Ötelerin Çocukları*. Ankara: Bilgi Yayınevi.